

De man van gas en licht

Ontroerende en intieme familieroman

‘Vertellen is een daad van liefde,’ zo zei Nicolette Smabers ooit in een interview, en dat is een tekenende uitspraak voor haar manier van schrijven. Door het verzwijgen van belangrijke dingen voor kinderen en ze op die manier het recht op de waarheid te ontzeggen, ontstaat een scheefgegroeid beeld van de werkelijkheid. Dit gegeven speelt een rol in al haar werk, ook in haar nieuwe, tweede roman, de meest volumineuze die zij ooit schreef.⁽¹⁾

Hieronder een korte introductie op deze roman.

PROLOOG

Altijd weer die droom van een gelukkige familie. Ze zijn aangekomen in het land van de zachte winters en de warme zomers en genieten van een maaltijd in de buitenlucht, in een met druiven omrande patio of onder het lichte groen van een zondoorschoten acacia. Leo, de oudste van de drie broers Porceleyn, bijgenaamd de Vreetzak, bezet het ene hoofdeind van de tafel, en Freek, de jongste – de Fantast – het andere. Hun echtgenotes zijn niet in beeld, misschien even naar de wc, of nee, naar de ‘bathroom’, want we zijn hier in het zedige Amerika.

Renate, Leo’s dochter, is prominent aanwezig. Ze draagt weer dat turkooizen cocktailjurkje en draait behaagziek met haar naakte schouders. Naar wie kijkt ze? Naar Maup? Maar die is toch uit de gratie? De aandacht gaat nu even naar Renate. Hoe ze kunstig balancerend op haar onmogelijke hakjes, rustend in de laagjes en de plooiën van dat riskante jurkje op haar oude vlam afstapt. Kijk toch eens, een en al minzaamheid is ze. Maar als hij zich vooroverbuigt en zijn lippen tuit, draait Renate Porceleyn zich koeltjes van hem af en wiegt terug naar haar plaats.

Dit is een terugkerende droom. Eerst is er de belofte van geluk, het volle pond, direct daarna begint de afgang: de illusie baart een desillusie. Het is niet steeds Renate die de boel verknoeit, maar altijd wordt de pret bedorven. Een omhelzing eindigt in een ruzie, een weerzien in een vechtpartij. Er dient zich iemand aan die niet is uitgenodigd, een bastaardkind of een jaloerse ex. Tegelijkertijd met het besef van deze onvolkomenheid, zet het pesterige einde in. De theepot breekt. Degene die de scherven bij elkaar raapt, snijdt zich in de vingers. Het begint te stormen en te plenzen.

Het bovenstaand fragment vormt het begin van *De man van gas en licht*. (2009)

¹ Link naar de betreffende pagina van het Letterenfonds waar dit citaat vandaan komt

Met deze roman, verteld vanuit de ervaringen van de fictieve familie Porceleyn, publiceert Nicolette Smabers een weefsel van verhalen uit het Indische leven, zoals het was in de jaren twintig, toen de verhoudingen tussen de verschillende bevolkingsgroepen in de kolonie begonnen te verschuiven. En zoals het was vlak voor de oorlog in de archipel, met de oorlogsdreiging vanuit Japan al in zicht. Tevens volgt de roman het patroon van hun landverhuizingen, zoals het zich na de onafhankelijkheid van Indonesië ontwikkelde, een deel van de familie emigreerde toen naar de VS, een deel repatrieerde naar Nederland.

De verhaallijnen en historische perioden worden verteld vanuit de ontdekkingsstochten van een meisje van zestien, Eva, dat zich plotseling geconfronteerd ziet met de emigratieplannen van haar ouders en haar broer. Al zolang als ze leeft hoort ze over deze plannen, te lang om ze nog serieus te nemen en nu ineens blijken ze in een vergevorderd stadium te verkeren.

Eva wil niet weg uit Nederland, en daar komt bij: ze is verliefd. ‘Je kunt kiezen, Eva,’ zegt haar vader na uren van gesoebat en geschreeuw. ‘Emigreren naar het land van de onbegrensde mogelijkheden, of verzuren in dit koude kikkerland.’ Als Eva kiest voor het laatste, zal ze bij haar oom Leo en tante Amanda moeten wonen.

Gesteld voor deze keuze verdiept ze zich eerst in ‘De periode van Vertrouwen en Geluk’, ze herinnert zich de verhalen die haar vader haar in die tijd vertelde, zij zat toen net op de lagere school. Freek’s herinneringen aan het oude Indië, en aan de vroegere generaties Porceleyn, hun voor- en tegenspoed, hun ingewikkelde positie in de koloniale werkelijkheid, bracht hij in combinatie met allerlei andere verhalen: uit de bijbel, uit sprookjesboeken, dierenfabels, uit boeken over de flora en fauna van de tropen.

Eva herinnert zich nu ook hoe ze als lagere schoolkind getuige was van een gesprek tussen haar moeder en de moeder van haar hartsvriendinnetje:

‘Kat is best lekker,’ zegt haar moeder.

‘Kat?!’ Dat is de stem van Sabien.

‘Het heeft iets van konijn. In het jappenkamp was het een lekkernij.’

‘Wat is dat eigenlijk, een jappenkamp?’ vraagt ze ’s avonds aan haar vader.

‘Een soort gevangenis.’

‘Wat hadden jullie gedaan? Kattenvlees gegeten?’

‘Spaar me,’ zegt haar vader, ‘als ik ze zie, nee, sterker, alleen al als ik het woord hoor, ga ik over mijn nek.’

‘Wat hadden jullie dán gedaan?’

‘Niks Eva. Het was oorlog. Het kwam door de Jap. Kom eens hier, Spriet. Ik zal jou eens een sprookje vertellen uit de tijd dat de dieren nog konden spreken.’

Aan ‘De periode van Vertrouwen en Geluk’ kwam een einde toen Dicky – de jongste van de drie broers Porceleyn die destijds vanuit Indonesië naar Amerika was geëmigreerd – op bezoek kwam bij zijn twee broers en hun gezinnen. Helaas, Dicky overleed tijdens zijn vakantie. Dit drama luidde een jarenlange depressie in bij Eva’s vader, en met het beramen van de plannen voor de nieuwe landverhuizing veerde hij mentaal weer op.

Eva wil nu concrete levensgeschiedenissen horen, ze probeert de moeizame relatie tussen haar vader en diens oudste broer Leo begrijpen. Ook vraagt ze zich af waarom haar stille liefde Maup, en diens zusje, haar hartsvriendin van de lagere school, zo krampachtig uit de familie worden geweerd.

Haar zoektocht voert haar onder meer naar de jaren twintig van de vorige eeuw, naar een schoolplein in een stadje op Midden-Java, waar haar vader en zijn broers – kinderen nog – een strijd uitvechten die ook daarbuiten woedt: die tussen blanke en bruine Nederlanders. Iets van het Nederlands Indië van die dagen alleen? Nee, ook in het naoorlogse Den Haag, zo blijkt, spelen zulke tegenstellingen een rol van betekenis.

Sommige wonden helen heel moeilijk, zeker als ze niet getoond mogen worden.

Eva Porceleyn en haar vader Freek bieden met hun unieke samenspraak steeds nieuwe doorkijkjes naar het ‘met stilzwijgen betoverde verleden’, en forceren zo een doorbraak naar de toekomst.